

ONDERZOEKS- EN
ADVIESBUREAU

Gemeente Schijndel Plangebied Kerkstraat te Wijbosch

Archeologisch bureauonderzoek en
Inventariserend veldonderzoek (verkennde fase)

BAAC Rapport V-15.0012 januari 2015

Auteur:
E.A.M de Boer

Status:
concept

Colofon

ISSN: 1873-9350
Auteur(s): mw. E.A.M de Boer, MSc., MA.
Veldmedewerkers: dhr. drs. C. Kalisvaart
Cartografie: mw. E.A.M de Boer, MSc., MA.
Redactie: dhr. drs. J.F. van der Weerden
Copyright: Abeco te Schijndel / BAAC bv te 's-Hertogenbosch

Autorisatie (senior archeoloog): drs. J.F. van der Weerden 30-1-2015

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Abeco en/of BAAC bv.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Inhoud	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	10
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	13
2.1 Werkwijze	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.3 Bewoningsgeschiedenis	18
2.3.1 Inleiding	18
2.3.2 Historie	19
2.3.3 Archeologie	21
2.4 Archeologische verwachting	23
3 Inventariserend veldonderzoek	25
3.1 Werkwijze	25
3.2 Veldwaarnemingen	26
3.3 Verkennend booronderzoek	27
3.3.1 Lithologie en bodemopbouw	27
3.3.2 Archeologische indicatoren	27
3.4 Archeologische interpretatie	27
4 Conclusie en aanbevelingen	29
5 Geraadpleegde bronnen	31
Bijlagen	35
Bijlage 1	Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2	Boorbeschrijvingen

Samenvatting

In opdracht van Abeco heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek met behulp van boringen (verkennde fase) uitgevoerd in het plangebied Kerkstraat te Wijbosch. De aanleiding voor dit onderzoek zijn de nieuwbouwplannen voor de locatie.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het plangebied ligt op de overgang van een dekzandrug naar lager gelegen gronden. Gebieden op landschappelijke gradiënten waren van oudsher aantrekkelijke gebieden voor vestiging. Het zuidelijke deel van het plangebied was in ieder geval vanaf het midden van de achttiende eeuw bebouwd geweest, waarbij de bebouwing werd omringd door akkers. Als gevolg van de eeuwenlange bemesting van de akkers is het plangebied afgedekt geraakt met een plaggendek, waardoor eventuele archeologische waarden tegen bodemverstoringen beschermd zijn geraakt. Het noordelijke deel van het plangebied lijkt voorafgaand aan de bouw van het gemeenschapshuis circa 70 cm te zijn opgehoogd. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische waarden bekend uit de Romeinse tijd tot en met nieuwe tijd. Ook oudere resten zijn vanwege de aantrekkelijke landschappelijke ligging niet uit te sluiten. Als gevolg van de bebouwing en de verploeging zal het oorspronkelijke bodemprofiel in het cultuurdek zijn opgenomen. Als gevolg van de verwoestingen in de Tweede Wereldoorlog is de verwachting dat er plaatselijk diepere verstoringen hebben plaatsgevonden en dat er sprake zal zijn van veel puin. Dit zal met name rond de kerk zo zijn. De overige bebouwing heeft gezien de ouderdom en het type bebouwing een veel ondiepere fundering en zal derhalve de bodem niet of nauwelijks hebben verstoord.

Op basis van deze gegevens, en dan met name de verploeging van het oorspronkelijke bodemprofiel, wordt aan het plangebied een lage tot middelhoge verwachting toegekend voor vuursteenvindplaatsen uit de steentijd. Voor archeologische waarden uit het neolithicum tot en met de volle middeleeuwen (nederzettingsresten, graven e.d.) geldt een hoge verwachting. Daarnaast geldt voor het zuidelijke deel, dat in het oude dorpslint van Wijbosch ligt, nog een hoge verwachting voor archeologische waarden uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. In het noordelijke deel kunnen uit deze periode aan landbouw gerelateerde sporen (greppels, hopstaken, e.d.) aanwezig zijn. Voor de locatie van de kerk en het dorpshuis geldt een lage verwachting vanwege de verwachte verstoring, terwijl de verwachting ter hoogte van de pastorie is bijgesteld naar middelhoog.

Uit het veldonderzoek blijkt dat zich in het plangebied een 50 tot 125 cm dik antropogeen dek bevindt, dat deels bestaat uit een plaggendek en deels uit een subrecent ophoogpakket. In het zuidelijke deel van het plangebied is de natuurlijke bodem geheel in het cultuurdek opgenomen. In het noordelijke deel is het natuurlijke bodemprofiel nog (deels) intact. Er zijn geen aanwijzingen voor diepe bodemverstoringen. Het veldonderzoek geeft geen aanleiding om de archeologische verwachting uit het bureauonderzoek aan te passen. Derhalve wordt geadviseerd een vervolgonderzoek in de vorm van een

proefsleuvenonderzoek uit te voeren om de archeologische verwachting te toetsen en aan te vullen.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Abeco heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek met behulp van boringen (verkennde fase) uitgevoerd in het plangebied Kerkstraat te Wijbosch. De aanleiding voor het onderzoek is het plan nieuwbouw (woningen) te realiseren en een deel van de bestaande bebouwing te herontwikkelen. Hiervoor is een bestemmingsplanwijziging noodzakelijk. Volgens de huidige plannen zal de bebouwing in het noordelijke deel van het plangebied (gemeenschapshuis aan de Kerkstraat 4A-C) en het woonhuis in het zuidwestelijke deel (Wijbosscheweg 124) worden gesloopt. De pastorie en de kerk zullen behouden blijven. Op de plek van het woonhuis aan de Wijbosscheweg 124 zal een nieuwe woning worden gerealiseerd. Ten noorden van de kerk en de pastorie worden eveneens nieuwe woningen gebouwd. Een deel van de nieuwbouw wordt mogelijk onderkelderd. De kerk zal worden verbouwd en eveneens een woonfunctie krijgen.¹ De minimale bodemverstoring bij de realisatie van de nieuwbouw is te verwachten tot in de C-horizont van de bodem (tot in de draagkrachtige laag met een minimum van 70 à 80 cm –mv oftewel de vorstvrije diepte), waarbij een gerede kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Het inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek heeft tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze in het verleden en om de intactheid van het bodemprofiel te bepalen.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het Plan van Aanpak² te worden beantwoord:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

¹ Schriftelijke mededeling dhr. J. Bestebreurtje (Abeco) 20 januari 2015.

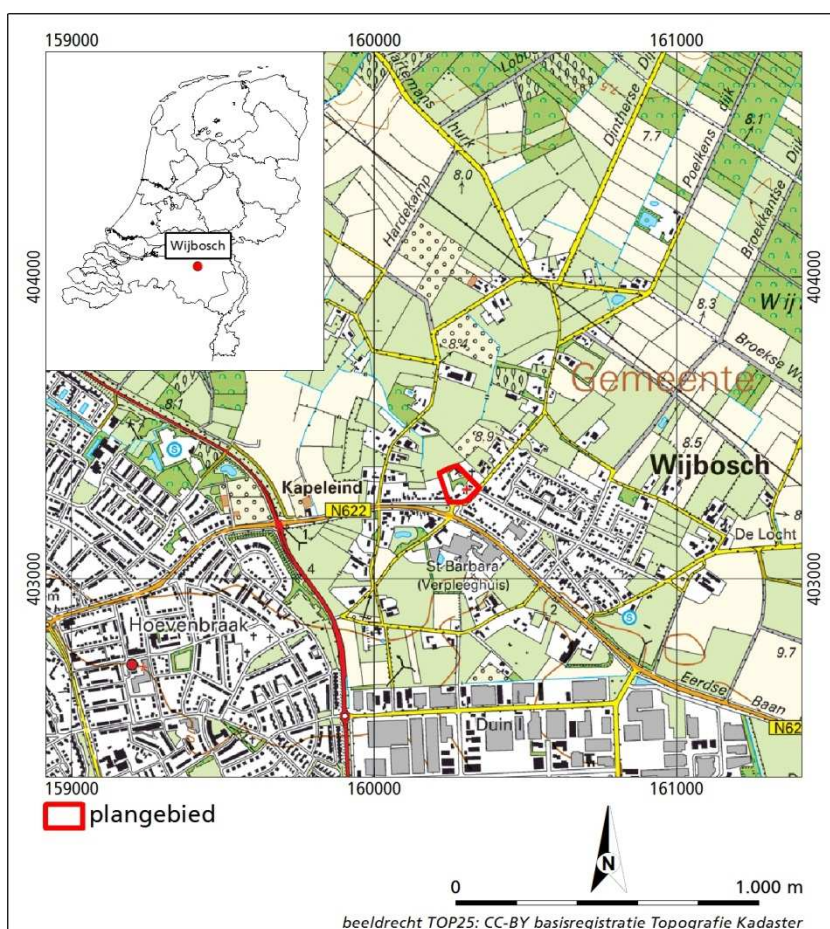
² Bergman & De Bondt 2015.

- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- Hoe is de bodemopbouw en is deze nog intact?
- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.3³, het vigerende gemeentelijke beleid en het onderzoeksspecifieke Plan van Aanpak.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Wijbosch in de gemeente Schijndel (provincie Noord-Brabant). Het plangebied ligt ten noordwesten van de kruising van de Kerkstraat en de Wijbosschestraat en omvat de percelen aan de Wijbosscheweg 124, Kerkstraat 2 (pastorie), Kerkstraat 4 (H. Servatiuskerk) en Kerkstraat 4A-C (gemeenschapshuis). De oppervlakte bedraagt circa 1,02 ha. In figuur 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.

³ SIKB 2013.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Schijndel
Plaats:	Wijbosch
Toponiem:	Kerkstraat
Kadastrale gegevens:	Gemeente Schijndel, sectie E, perceel 4212, 4755, 4756 en 5331
Datum opdracht:	16 januari 2015
Datum veldwerk:	27 januari 2015
Datum rapportage:	30 januari 2015
BAAC-projectnummer:	V-15.0012
Coördinaten:	160.214/403.351 160.273/403.378 160.347/403.304 160.246/403.254
Kaartblad:	45G
Oppervlakte:	1,02 ha
Datering:	Laatpaleolithicum-nieuwe tijd
Onderzoeksmeldingsnummer:	64844
Onderzoeksnummer:	52493
AMK-terrein:	N.v.t.
Waarnemingnummer(s):	N.v.t.
Vondstmeldingsnummer(s):	N.v.t.
Type onderzoek:	Archeologisch bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)
Opdrachtgever:	Abeco bedrijven Contactpersoon: dhr. J. Bestebreurtje Pastoor van Vroonhovenstraat 6 5482 VA Schijndel Tel. 073-5430000
Bevoegde overheid:	Gemeente Schijndel Postbus 5 5480 AA Schijndel Tel. 073-5440999
Beheer documentatie:	Bibliotheek Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en archief BAAC bv.
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	Mw. E.A.M. de Boer

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens uit Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart. Daarnaast is contact opgenomen met de lokale heemkundekring. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland en oude kadastrale en topografische kaarten. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het plangebied ligt in het centrale dekzandlandschap in de Roerdalslenk.⁴ De Roerdalslenk, ook wel Centrale Slenk genoemd, is een tektonisch dalingsgebied dat door breuken, de Feldbiss / Breuk van Vessem en de Peelrandbreuk, wordt begrensd. Ten zuidwesten en noordoosten liggen de tektonische opheffingsgebieden (horsten) van respectievelijk het Kempisch Hoog en de Peelhorst.

In het vroegpleistoceen en het begin van het middenpleistoceen raakte de Roerdalslenk gevuld met overwegend grove zanden en grind (Formatie van Sterksel) aangevoerd door de Rijn en Maas. Door de tektonische opheffing en kanteling van de Peelhorst werden de grote rivieren in het Cromerien⁵ gedwongen hun loop naar het oosten te verplaatsen en kwam een einde aan de fluviatiele sedimentatie in de slenk.

Gedurende de ijstijden (glacialen) van het midden- en laatpleistoceen (Elsterien, Saalien en Weichselien) werd de Roerdalslenk geleidelijk opgevuld met afzettingen van meer lokale oorsprong (Formatie van Boxtel⁶). Deze afzettingen kunnen globaal worden onderverdeeld in Brabants leem, fluvioperiglaciale

⁴ Buitenhuis *et al.* 1991.

⁵ Zie bijlage 2 voor een overzicht van de geologische perioden.

⁶ Voorheen Formaties van Eindhoven en Twente.

afzettingen (smeltwaterafzettingen) en eolische afzettingen (löss en dekzand). Al deze afzettingen hebben in de Roerdalslenk een dikte van 15 tot (soms) 45 meter.

Brabants leem is in perioden met permafrost⁷ ontstaan uit door de wind aangevoerd materiaal waaruit door dooiwaterstroompjes de fijne deeltjes werden uitgewassen, die vervolgens werden afgezet in ondiepe vochtige depressies (dooimeren).

Fluvioperiglaciale afzettingen, oftewel verspoelde dekzand- en rivierafzettingen, ontstonden wanneer aan het begin en eind van de glacialen, en dan voornamelijk in de zomermaanden, veel smeltwater vrijkwam. Dit water werd afgevoerd door een systeem van verwilderde geulen en beken, waarbij materiaal van het hoger gelegen Kempisch Hoog en Peelhorst naar de lager gelegen Centrale Slenk werd verplaatst. De afzettingen die hierbij tot stand kwamen, bestaan uit min of meer gelaagde zanden, met eventueel leemlagen en/of planten- en houtresten.

Door het ontbreken van vegetatie werd in de droge en zeer koude glacialen door de wind sediment verplaatst en elders weer afgezet. In het Pleniglaciaal (middenweichselien) werd zo het *Oudere dekzand* als een deken over het vrijwel vegetatielose landschap afgezet. Het *Oudere dekzand* is vaak horizontaal gelaagd met lemige banden. Door de aanwezigheid van een grindrijk niveau, de zogenaamde *Laag van Beuningen*, dat is ontstaan door uitblazing van fijnere delen⁸, kan onderscheid worden gemaakt in het *Ouder dekzand I* en *II*.

In het laatglaciaal (laatweichselien) was de begroeiing weer wat dichter waardoor de verstuiwing een meer lokaal karakter had en het zogenaamde *Jonger dekzand* werd afgezet in de vorm van langgerekte, voornamelijk ZW-NO georiënteerde ruggen. Het Jonger dekzand is meestal niet gelaagd. Gedurende de interstadialen⁹ zijn plaatselijk leemlagen, veenlaagjes of bodems gevormd. Zo vond gedurende het Allerød-interstadiaal op de hogere terreindelen bodemvorming plaats, die nu nog te herkennen is als een grijswitte laag met houtskoolresten. Deze zogenaamde *Laag van Usselo* bevindt zich tussen het *Jonger dekzand I*⁰ en het *Jonger dekzand II*¹.

Aan het einde van het Weichselien en in het Holoceen werd het klimaat een stuk milder. Door de toenemende vegetatie kwam een eind aan de natuurlijke zandverstuiwingen en raakten de dekzandruggen gefixeerd. Onder invloed van het mildere klimaat kon ook op grote schaal bodemvorming plaatsvinden.¹²

Volgens de geologische overzichtskaart van Nederland ligt het plangebied in een gebied met *fluvioperiglaciale afzettingen (leem en zand) met een zanddek (Laagpakket van Wierden; Formatie van Boxtel, kaartenheid Bx6)*.¹³

Op de geomorfologische kaart is het uiterste zuidelijke deel van het plangebied vanwege de ligging in de bebouwde kom niet gekarteerd. Op basis van de kartering van het noordelijke deel en de omringende gebieden blijkt dat het plangebied geheel ligt op een langgerekte, min of meer noordwest-zuidoost

⁷ Bodem die tot op grote diepte permanent bevroren is.

⁸ Een zogenaamde *desert pavement*.

⁹ Relatief warme periode binnen een glaciaal.

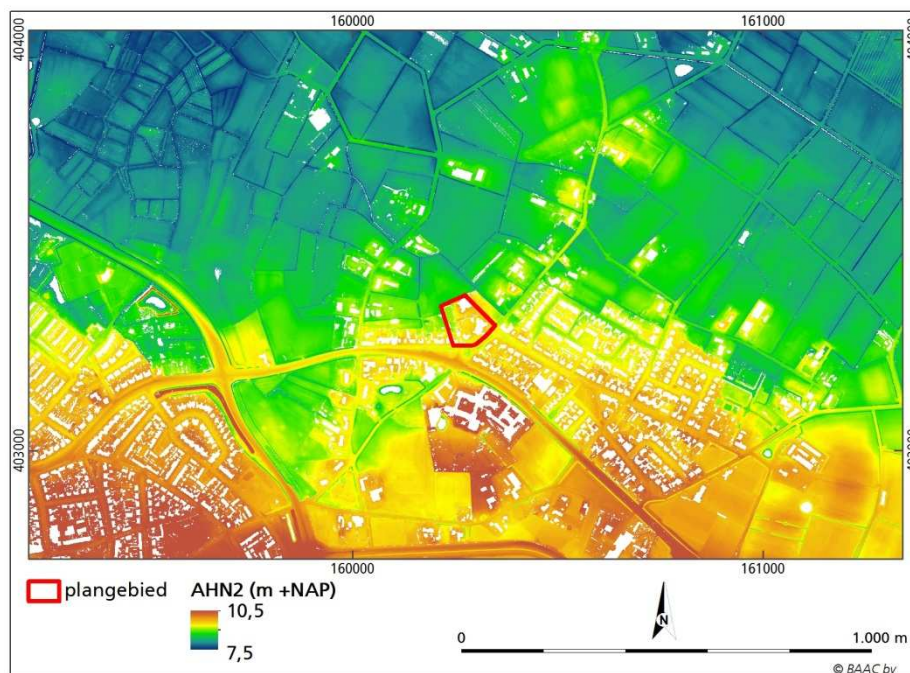
¹⁰ Afgezet in het Oude Dryas-stadiaal.

¹¹ Afgezet in het Jonge Dryas-stadiaal.

¹² Buitenhuis *et al.* 1991, Teunissen van Manen 1985, Bisschops, Broertjes & Dobma 1985, Berendsen 2004.

¹³ Geologische overzichtskaart 2010.

georiënteerde zone met *dekzandruggen al dan niet met oud-bouwlanddek* (kaartenheid 3L5). Deze dekzandrug gaat op circa 100 m ten noorden van het plangebied over in een *relatief laaggelegen vlakte van ten dele verspoelde dekzanden en löss* (kaartenheid 2M10).¹⁴

Figuur 2.1 Ligging van het plangebied op een uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN 2015).

Het plangebied maakt deel uit van de rand van een noordwest-zuidoost georiënteerde hoge rug, waarvan de hoogte varieert tussen 9 m en 10,5 m +NAP. De hoogte in het plangebied varieert van 8,5 m tot 9,7 m +NAP, waarbij het noordwestelijke deel van het plangebied abrupt lager (8,5 à 9,2 m +NAP) ligt dan het zuidelijke en oostelijke deel (9,3 à 9,7 m +NAP). Ten zuiden van het plangebied zijn, zowel op grond van afgegeven vergunningen als het hoogteverloop met steilrandjes, grote gebieden ontgrond. Het abrupte hoogteverloop in en langs het plangebied lijkt eerder het gevolg van ophoging van de erven dan van afgraving.¹⁵

Volgens de bodemkaart van Nederland ligt het plangebied op de rand van een gebied met hoge zwarte enkeerdgronden, die zijn ontstaan in *leemarm en zwak lemig fijn zand* (kaartenheid zE221) of *lemig fijn zand* (kaartenheid zE223). In het grootste deel van het plangebied bevinden zich echter *laarpodzolgronden*, die zijn ontstaan in *leemarm en zwak lemig fijn zand*. De grondwaterstand in het plangebied behoort tot grondwatertrap VI¹⁶ en VII.¹⁷

Hoge zwarte enkeerdgronden bevinden zich over het algemeen rondom oude dorpen en worden gekenmerkt door een humeuze bovengrond, het esdek, van 50 cm of dikker. Het esdek is ontstaan door eeuwenlange bemesting met

¹⁴ Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000 (kaartblad 45) 1983.

¹⁵ AHN 2015.

¹⁶ Gemiddeld hoogste grondwaterstand (GHG) 40-80 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand (GLG) >120 cm -mv.

¹⁷ GHG >80 cm -mv, GLG >160 cm -mv, Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (kaartblad 450) 1976.

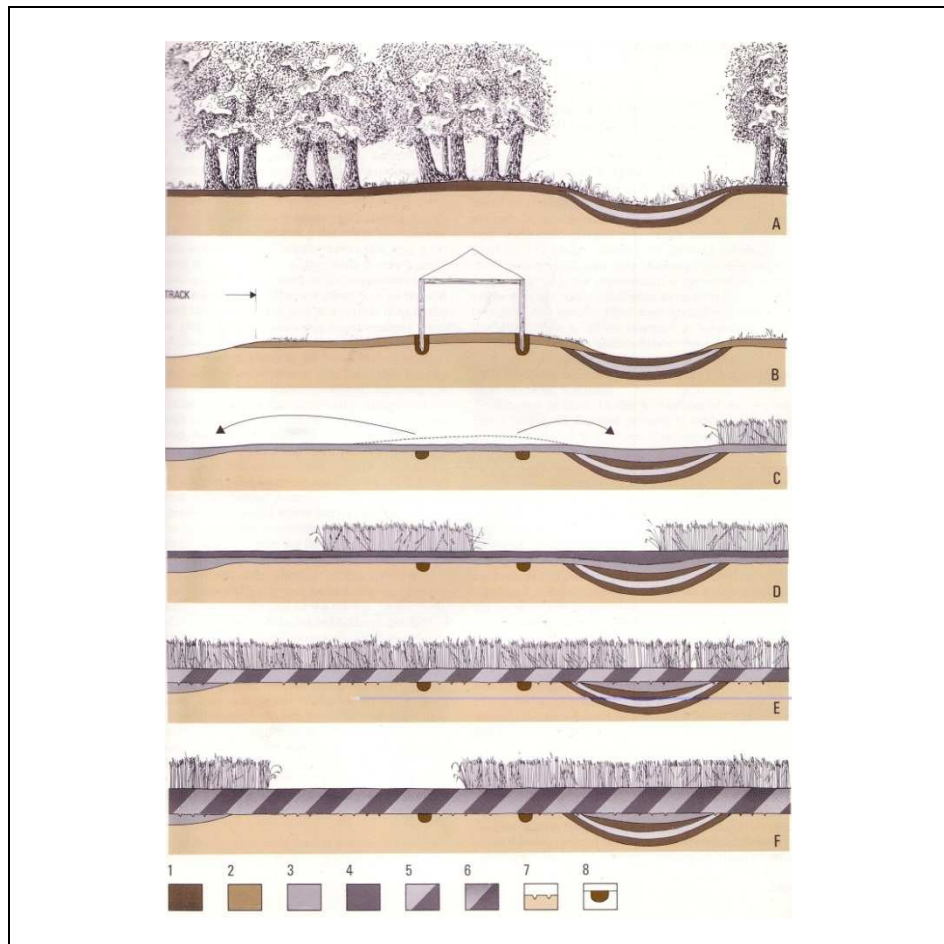
potstalmest (zie figuur 2.2). Door variaties in de aard (soort plaggen, percentage minerale bestanddelen) en de hoeveelheid van de gebruikte mest, de duur van de ophoging en de oorspronkelijke ligging (nat of droog) vertoont het esdek grote verschillen in dikte, kleur, humusgehalte en textuur. Het esdek is vaak opgebouwd uit meerdere lagen. De bouwvoor (Aap-horizont), de recent geploegde laag, is meestal 20 à 30 cm dik en bestaat uit donkergrijsbruin tot zwart matig humeus zand. Daaronder bevinden zich vaak een of meerdere lagen (Aa-horizont), die over het algemeen lichter zijn en minder organische stof bevat. Op de overgang van het plaggendek naar de onderliggende natuurlijke ondergrond kan een lichtgrijsbruin gekleurde fossiele cultuurlaag (Ab-horizont) voorkomen van voor de introductie van de plaggenbemesting. Deze laag wordt gekenmerkt door een vuilgrijze, onnatuurlijke kleur en de aanwezigheid van scherven en is vaak sterk aangetast door latere grondbewerking of grotendeels opgenomen in het plaggendek.

Vaak is onder het esdek nog een restant van het oorspronkelijke bodemprofiel aanwezig. Indien sprake is geweest van een snelle ophoging, bijvoorbeeld als gevolg van egalisatiewerkzaamheden ten tijde van de ontginning, dan zal onder het esdek nog een intacte A-horizont aanwezig zijn van het oorspronkelijke bodemprofiel (het oude loopvlak). Deze laag onderscheidt zich door een hoger humusgehalte en een wat donkerder kleur. Door verploeging is de oorspronkelijke A-horizont echter meestal opgenomen in het esdek. Indien de oorspronkelijke bodem bestond uit een podzolbodem kunnen dieper nog een onverstoorte B- en/of BC- horizont voorkomen. Op grotere diepte gaat de B- of BC-horizont over in het moedermateriaal (de C-horizont).¹⁸

Indien het esdek dunner is dan 50 cm, maar dikker dan 30 cm en er (restanten van) een (veld)podzolprofiel aanwezig is, dan worden de gronden gerekend tot de laarpodzolgronden. Deze gronden komen over het algemeen voor langs de randen van de oude bouwlanden (hoge zwarte enkeerdgronden).¹⁹

¹⁸ De Bakker & Schelling 1989, Damoiseaux 1982.

¹⁹ De Bakker & Schelling 1989, Damoiseaux 1982.

Het oorspronkelijke bodemprofiel bestond in Noord-Brabant op de hogere delen van het dekzandlandschap uit holt- of haarpodzolgronden en in de lagere, nattere delen uit veldpodzolgronden (zie A). Tot de twaalfde-dertiende eeuw werden de hogere dekzandruggen gebruikt voor bewoning en de aanleg van akkers en grafvelden. Hierdoor werd de bovengrond van het oorspronkelijke bodemprofiel verstoord en ontstond een cultuurlaag. Palen, waterputten en voorraadkuilen lieten diepere sporen in het bodemprofiel achter (zie B). Omstreeks de dertiende eeuw werden de nederzettingen verplaatst naar de overgang van de hogere naar de lagere delen, langs of in de beekdalen.

De reliëfrijke, hogere delen werden vanaf deze periode op grote schaal geëgaliseerd, zodat een groot aaneengesloten, vlakgelegen akkercomplex ontstond (zie C). Hierbij zijn de hogere delen van de zandgronden gedeeltelijk onthoofd, waardoor alleen de BC-horizont nog resteert. Het vrijgekomen zand werd gebruikt om de dekzandlaagten op te vullen, waardoor vaak het gehele (veld)podzolprofiel bewaard is gebleven. Fossiele akkerlagen uit deze periode zijn vrijwel uitsluitend op de flanken van de vroegere dekzandruggen bewaard gebleven.

Vanaf ongeveer de vijftiende eeuw is men, in combinatie met de voornoemde egalisatie, begonnen met het bemesten van de akkers met materiaal uit de potstal. Het rundvee stond in de potstal op een laag strooisel, dat bestond uit o.a. roggestro, plaggen en een mengsel van vergane bladeren, onkruid, bosstrooisel, e.d. Om de zoveel dagen werd een nieuwe laag strooisel in de stal gegooid dat vermengd raakte met de mest van de dieren. Als de potstal vol was werd de plaggenmest op het erf opgeslagen om verder te fermenteren, waarna het werd uitgereden over de akker. Hierdoor ontstond in de loop der eeuwen een dik, humeus dek, het zogenaamde esdek (zie D). De plaggendekken werden herhaaldelijk meerdere spaden diep gespuit, waardoor de oude cultuurlagen vaak geheel in het onderste deel van het esdek zijn opgenomen (zie E). Door variatie in de gebruikte plaggen- en strooisel voor de potstal en spitactiviteiten kunnen in het esdek meerdere sublagen aanwezig zijn.²⁰

Figuur 2.2 Vorming van een esdek in archeologisch perspectief

²⁰ Theuws; Verhoeven & Van Regteren Altena 1988; Spek 2004.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het plangebied maakt deel uit van het Zuid-Nederlandse dekzandgebied. Dit landschap bestond van nature uit een afwisseling van dekzandruggen, dekzandvlaktes, beekdalen en vennetjes. Het dekzandgebied kent een lange bewoningsgeschiedenis, waarvan de eerste sporen teruggaan tot de laatste ijstijd (laatpaleolithicum B). Het laatpaleolithicum werd evenals het daaropvolgende mesolithicum gekenmerkt door rondtrekkende jagers-verzamelaars, die gebruik maakten van stenen en benen werktuigen. De mensen woonden in tijdelijke kampen, die zich over het algemeen op landschappelijke gradiënten bevonden. Door de bestaansbasis (jagen en verzamelen) en de grote mobiliteit was de invloed van deze mensen op het landschap gering.

Dit veranderde toen men vanaf 4900 v.C. (neolithicum) geleidelijk het jagen en verzamelen verruilde voor een voedselvoorziening gebaseerd op akkerbouw en veeteelt. Door het verbouwen van voedsel werd men gebonden aan een bepaalde plek, werden stevigere onderkomens gebouwd en ging men aardewerk produceren en gebruiken. Zodra de bodem op een bepaalde plek uitgeput was, kapte men een nieuw stukje bos en verplaatste men de akkers en eventueel de boerderij. Als gevolg van de ontbossing ging de natuurlijke vruchtbaarheid van de armere bodems snel achteruit. Het bos regenereerde daardoor plaatselijk vanaf het laatneolithicum na verlating van de akkers niet meer en er ontstonden heidevelden. Plaatselijk konden als gevolg van het kappen en afbranden van het bos zandverstuivingen ontstaan.

Als gevolg van de ontbossing en akkerbouw was vanaf de late ijzertijd de bodemvruchtbaarheid in grote gebieden dermate afgenomen dat deze niet meer als woon- en landbouwgebied werden gebruikt en men zich terugtrok in de gebieden met een van nature hoge bodemvruchtbaarheid. Op de uitgeputte akkers zal na verloop van tijd secundair bos zijn gaan groeien, waarna deze gebieden werden gebruikt voor het verkrijgen van brandhout en dergelijke. De beekdalen waren lange tijd nog dichtbegroeide moerasbossen en speelden geen rol in het landbouwsysteem. Beekdalen en andere moerassige delen van het landschap werden wel gebruikt voor de winning van grondstoffen (zoals hout, leem, veen e.d.), als dump voor afval, voor rituele deposities, e.d.

In de loop van de middeleeuwen nam de bevolking sterk toe, waardoor ook de behoefte aan landbouwgrond sterk toe nam en grote aaneengesloten bouwlandcomplexen ontstonden. De nederzettingen werden van de hoge dekzandruggen verplaatst naar flanken, waardoor de kerk vaak midden in het grote akkergebied achterbleef. Om aan de groeiende behoefte aan mest te kunnen voorzien, werden vanaf elfde of twaalfde eeuw ook de beekdalen ontgonnen en omgevormd tot wei- en hooilanden. In de veertiende en vijftiende eeuw werd de ontwatering van de beekdalen vervolgens verbeterd door de gronden te verdelen in smalle kavels die loodrecht op de beek lagen. Bovendien werd grond van de hogere dekzandruggen gebruikt om de randen van de beekdalen op te hogen.

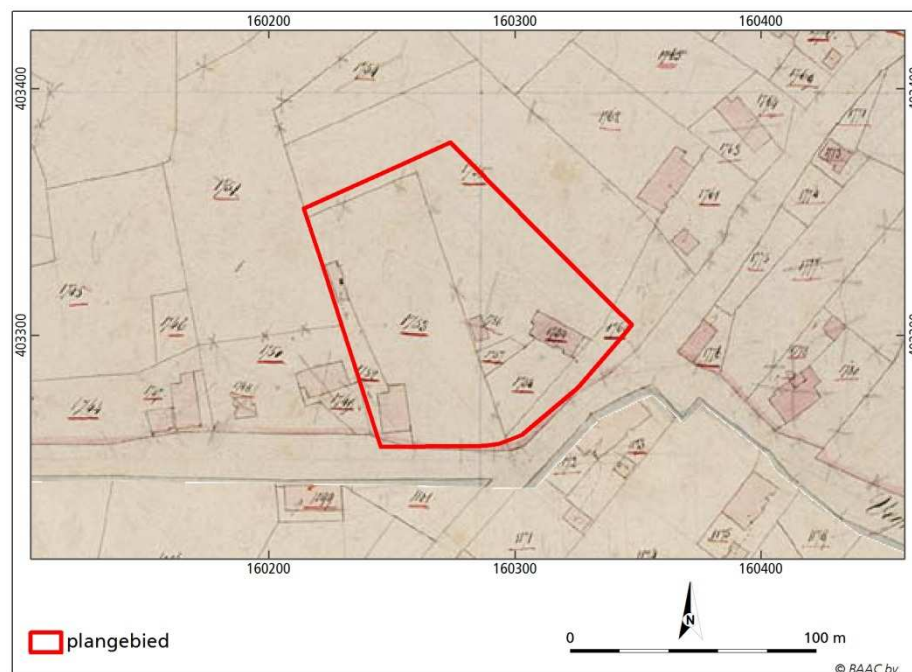
Om de beschikbare mest efficiënter te kunnen gebruiken, werd de mest vanaf de vijftiende eeuw vermengd met bosstrooisel en plaggen. De winning van het bosstrooisel en de plaggen leidde tot een vergaande aftakeling van de bossen, zodat uitgestrekte heidevelden ontstonden. Dit landschap, met een afwisseling van aaneengesloten bouwlandcomplexen, wei- en hooilanden in de beekdalen en grote heidegebieden bleef tot in de negentiende eeuw bestaan. Pas met de

uitvinding van de kunstmest in de negentiende eeuw waren de heidevelden niet meer nodig voor de bemesting van de akkers en konden ze worden ontgonnen voor de landbouw.²¹

2.3.2 Historie

Het plangebied maakte in het midden van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw deel uit van een langgerekt, noordwest-zuidoost georiënteerd akkergebied, dat in het noorden werd begrensd door de moerassige gronden van *'t Broek* en in het zuiden door de droge stuifduinen van de *Schijndelsche Heide*. Het akkergebied werd doorsneden door een netwerk van wegen waarlangs zich de bebouwing van *Weibosch* bevond.²² De oude kern van Wijbosch bevond zich op ruim 300 m ten zuidwesten van het plangebied bij de kapel (1428) bij de kruising van de Schoolstraat en de Kapeleind.²³

Het plangebied lag ten noordwesten van de kruising van de *Veghelschen Dyk* (de huidige Wijbosscheweg), de *Weg naar Dinther* (de huidige Kerkstraat) en de huidige Schoolstraat. Lang deze wegen bevonden zich vier gebouwen (vermoedelijk 3 huizen en een schuur) omringd door tuin, erf en weiland (zie figuur 2.3). In het uiterste zuidoostelijke deel bevond zich langs de huidige Kerkstraat een strook met *opgaand geboomte*. Het grootste deel van het plangebied was in gebruik als *bouwland*. Het plangebied maakte deel uit van een gebied dat bekend stond als *Laag Wijbosch* en dat op circa 100 m ten noorden en westen van het plangebied werd doorsneden door een waterloop.²⁴ Het lijkt erop dat in de loop van de negentiende eeuw er ten noorden van de bebouwing in het plangebied een nieuw bijgebouw is gerealiseerd.²⁵

Figuur 2.3 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw (Kadasterkaart 1811-1832).

²¹ Barends *et al.* 2010; Spek 2004; Gerritsen & Rensink (red.) 2004.

²² Van de Weijer 1756; Kadasterkaart 1811-1832.

²³ Beijers (eindred.) 2003.

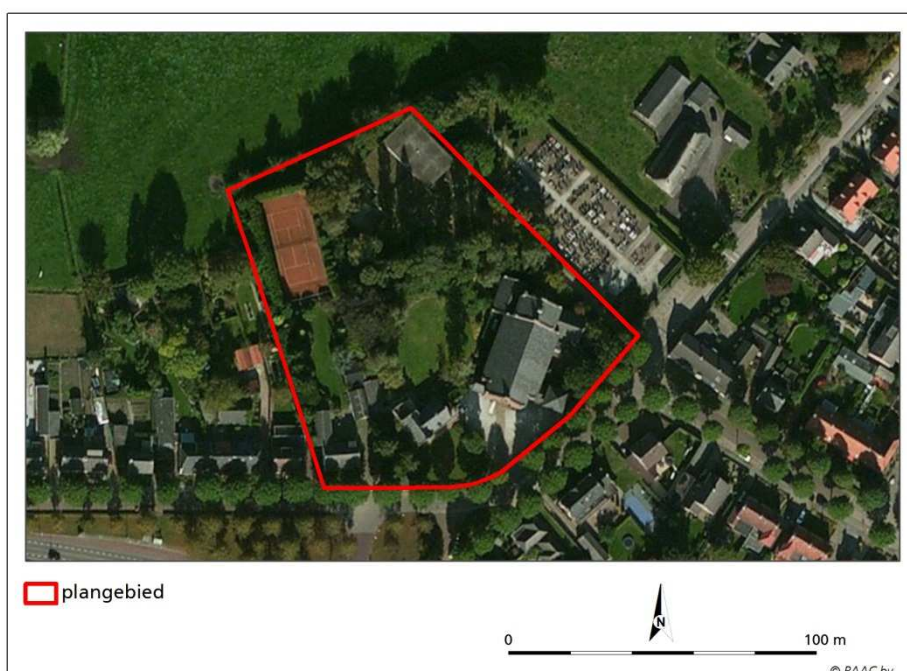
²⁴ Van de Weijer 1756; Kadasterkaart 1811-1832.

²⁵ Caspers & Stam 2008.

In de tweede helft van de negentiende eeuw is de bestaande bebouwing in het plangebied gesloopt. In 1884 is in het zuidoostelijke deel de H. Servatiuskerk (Kerkstraat 4) gebouwd met ten westen daarvan een pastorie (Kerkstraat 2). Ten noordoosten van het plangebied is het kerkhof aangelegd.²⁶ In 1901 is in het zuidwestelijke deel van het plangebied een nieuw woonhuis gebouwd (Wijboscheweg 124).²⁷

In de Tweede Wereldoorlog zijn de kerk en de pastorie in puin geschoten. De gebouwen zijn na de oorlog herbouwd en in 1952 in gebruik genomen. Ten noordwesten van de pastorie is een bijgebouw gerealiseerd.²⁸ De kerkmuren zijn gefundeerd tot 140 tot 170 cm –mv. Onder de sacristie bevindt zich een kelder (gefundeerd tot 170 cm –mv).²⁹ Ook de pastorie is (deels) onderkelderd.³⁰

In 1975 is in het noordelijke deel van het plangebied (Kerkstraat 4A-C) een dorps huis gebouwd.³¹ Het resterende plangebied is in gebruik als tuin. Momenteel bevindt zich in het uiterste noordwestelijke deel van het plangebied een tennisbaan (zie figuur 2.4).³² Voor zover bekend hebben in het plangebied geen grootschalige bodemverstorende activiteiten plaatsgevonden, zoals ontgroningen of saneringen.³³

Figuur 2.4 Ligging van het plangebied op een recente luchtfoto (Bing Maps 2014).

²⁶ Bonneblad 1899; Rkkerkenschijndel 2015.

²⁷ BAG-viewer 2015; Bonneblad 1916.

²⁸ Rkkerkenschijndel 2015; Bonneblad 1928; Topografische kaart 1956.

²⁹ Bouwtekening 1950.

³⁰ Schriftelijke mededeling dhr. J. Bestebreurtje (Abeco) 20 januari 2015.

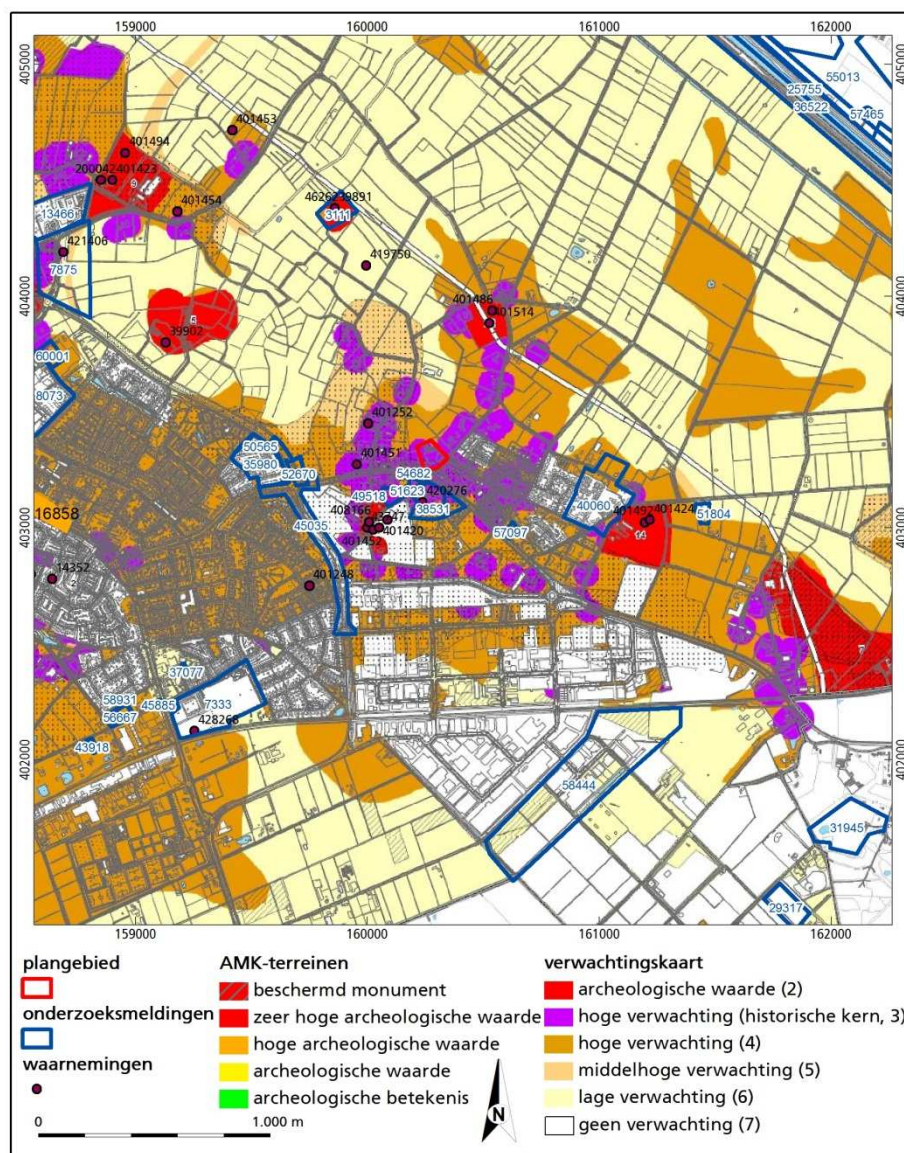
³¹ BAG-viewer; Topografische kaart 1956, 1967, 1978 en 1988.

³² ANWB 2004; Bing Maps 2015.

³³ Zie ook paragraaf 2.2; Bodemloket 2015.

2.3.3 Archeologie

Over het algemeen zijn in Nederland op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en gemeentelijk) archeologische (verwachtings-)kaarten opgesteld. Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de gemeentelijke verwachtingskaart (zie figuur 2.5), die in 2013 door het SRE is opgesteld. Volgens deze kaart behoort het plangebied tot een gebied met lage dekzandruggen, waaraan een hoge verwachting (categorie 4) is toegekend. Het plangebied maakt tevens deel uit van de historische kern, waarvoor eveneens een hoge verwachting geldt (categorie 3). Voor deze gebieden geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 30 cm en groter dan 250 m² een archeologisch onderzoek dient te worden uitgevoerd.³⁴

Figuur 2.5 Ligging van het plangebied op de gemeentelijke waardenkaart met onderzoeksmeldingen en ARCHIS-waarnemingen.

Nast deze verwachte archeologische waarden zijn rond het plangebied in het verleden ook daadwerkelijk archeologische waarden aangetroffen. In de

³⁴ Gemeente Schijndel 2013; Berkvens 2013.

database van het RCE, ARCHIS II, zijn rond het plangebied binnen een straal van circa 500 meter diverse archeologische vondsten bekend. Bepaalde gebieden zijn vanwege hun archeologische waarde vermeld op de Archeologische Monumentenkaart. Binnen een straal van 500 meter zijn geen archeologische monumenten aangewezen.

Aan de overzijde van de Wijbosscheweg zijn in het verleden diverse archeologische onderzoeken uitgevoerd. In 2009 heeft SOB Research een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 38531). Bij dit onderzoek is een ophoogpakket (ten behoeve vna de aanwezige bebouwing) aangetroffen met daaronder een esdek, gevolgd vanaf 8,06 à 9,21 m +NAP door dekzand. In één boring werd een depressie aangetroffen. In het esdek zijn verbrande leem, houtskool- en aardewerkfragmenten vanaf de vijftiende eeuw gevonden (ARCHIS-waarnemingsnr. 420276). Op basis van deze resultaten is een vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven aanbevolen.³⁵ In plaats van een proefsleuvenonderzoek is in 2012 door Vestigia een karterend booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 51623). Uit dit booronderzoek bleek dat in het plangebied een recent ophoogpakket aanwezig is met daaronder een esdek. Onder het esdek werd, via een scherpe overgang, een C-horizont en op diverse locaties een bruingele BC-horizont aangetroffen. In een aantal boringen werd een dunne venige laag aangetroffen, die wijst op een lokale depressie. Er is uitsluitend recent antropogeen materiaal aangetroffen. De conclusie wordt getrokken dat de bodem nog relatief intact was en het archeologisch sporenniveau nog intact kan zijn. Desondanks is op basis van plaatselijk diepe verstoring (in slechts 2 van de 25 boringen) en het ontbreken van relevante archeologische indicatoren, de archeologische verwachting bijgesteld naar laag en is geen vervolgonderzoek aanbevolen.³⁶

Ten westen hiervan heeft BAAC in 2011 een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 49518). Op basis van het veldonderzoek was aan het gebied een middelhoge tot hoge verwachting toegekend voor archeologische waarden uit de steentijd tot en met de nieuwe tijd. Bij dit onderzoek werd een 70 tot 85 cm dik plaggendek met direct daaronder de C-horizont (verspoeld dekzand) aangetroffen. Er was in één van de vier boringen sprake van sterke verstoring. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Aangezien op basis van het onderzoek de aanwezigheid van archeologische waarden niet uitgesloten kon worden, is geadviseerd bij bodemverstoringen dieper dan 50 cm –mv een vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren.³⁷

In 2012 heeft BAAC op het terrein ten noorden daarvan eveneens een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 54682). Bij dit onderzoek is een 70 tot 100 cm dik esdek aangetroffen met daaronder een B- of C-horizont. De top van de natuurlijke bodem helde in zuidelijke richting af van een dekzandrug naar een laagte. Op basis van deze resultaten is aan het plangebied een hoge verwachting toegekend voor archeologische waarden uit het neolithicum tot en met de late middeleeuwen (nederzettingsresten) en is geadviseerd een vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren.³⁸

³⁵ Benerink & Uleners 2011.

³⁶ Louwe, Pierik & Weerheijm 2012.

³⁷ Voeten 2012.

³⁸ De Boer 2013.

Ten zuidwesten van deze cluster onderzoeken, op circa 270 m ten zuidwesten van het plangebied, zijn diverse archeologische waarnemingen bekend. Zo zijn in het gebied vuursteenartefacten (paleolithicum-bronstijd; ARCHIS-waarnemingen 43747) en zijn twee locaties van verdwenen hoeves uit de achttiende eeuw bekend (ARCHIS-waarnemingsnr. 401450 en 401452). Daarnaast bevinden zich in dit gebied de resten van de kapel van Wijbosch. De kapel wordt al in 1428 genoemd. Op de locatie zijn fragmenten glas, puin, een kruishangertje en aardewerkfragmenten uit de late middeleeuwen aangetroffen. Het aardewerk zou ook uit de Romeinse tijd kunnen dateren (ARCHIS-waarnemingsnr. 401420 en 408166).

Op 225 m ten noordwesten van het plangebied zijn in een tuin 41 munten uit de zeventiende eeuw gevonden (ARCHIS-waarnemingsnr. 401252). Op 300 m ten westen van het plangebied bevindt zich de locatie van een verdwenen hoeve, die in ieder geval dateert uit de achttiende eeuw (ARCHIS-waarnemingsnr. 401451).

Bij de lokale heemkundekring Schijndel zijn in en rond het plangebied geen aanvullende archeologische vondsten bekend.³⁹

2.4 Archeologische verwachting

Het plangebied ligt op de overgang van een dekzandrug naar lager gelegen gronden. Gebieden op landschappelijke gradiënten waren van oudsher aantrekkelijke gebieden voor vestiging. Het zuidelijke deel van het plangebied was in ieder geval vanaf het midden van de achttiende eeuw bebouwd geweest, waarbij de bebouwing werd omringd door akkers. Als gevolg van de eeuwenlange bemesting van de akkers is het plangebied afgedekt geraakt met een plaggendek, waardoor eventuele archeologische waarden tegen bodemverstoringen beschermd zijn geraakt. Het noordelijke deel van het plangebied lijkt voorafgaand aan de bouw van het gemeenschapshuis circa 70 cm te zijn opgehoogd.

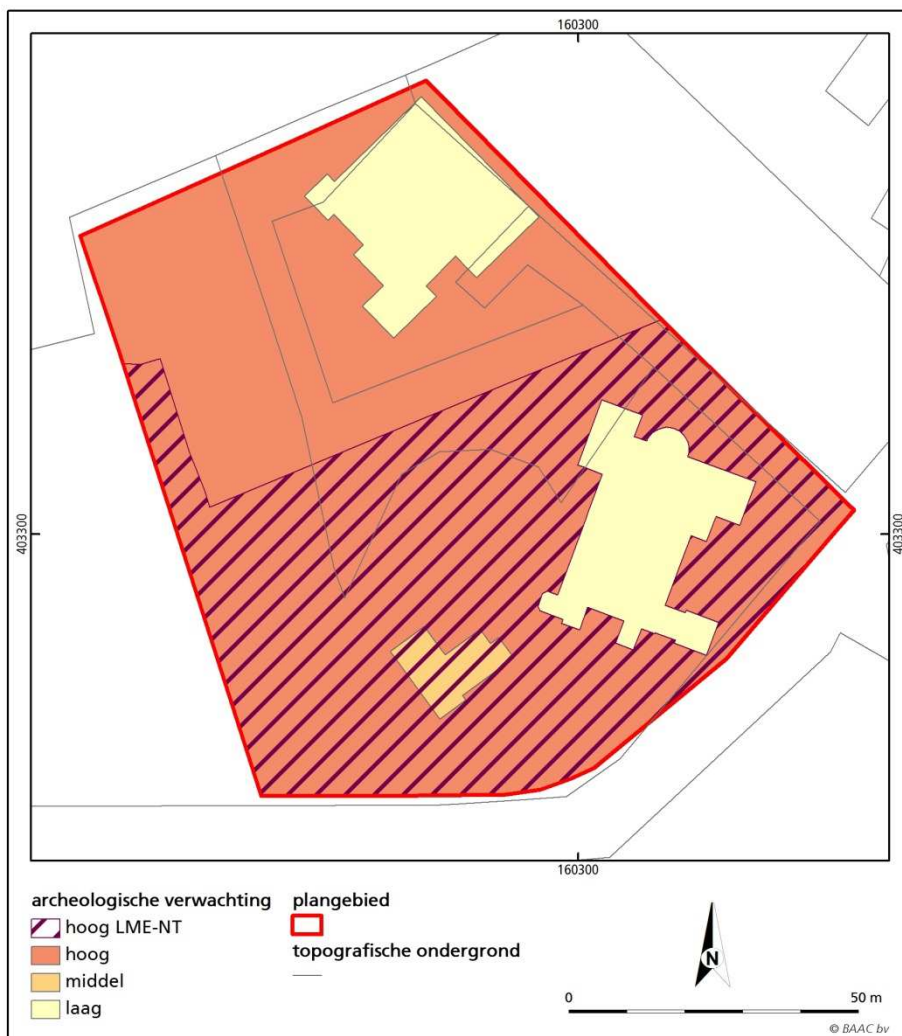
In de omgeving van het plangebied zijn archeologische waarden bekend uit de Romeinse tijd tot en met nieuwe tijd. Ook oudere resten zijn vanwege de aantrekkelijke landschappelijke ligging niet uit te sluiten.

Als gevolg van de bebouwing en de verploeging zal het oorspronkelijke bodemprofiel in het cultuurdek zijn opgenomen. Als gevolg van de verwoestingen in de Tweede Wereldoorlog is de verwachting dat er plaatselijk diepere verstoringen hebben plaatsgevonden en dat er sprake zal zijn van veel puin. Dit zal met name rond de kerk zo zijn. Ook het dorpshuis zal de onderliggende bodem hebben verstoord. De overige bebouwing heeft gezien de ouderdom en het type bebouwing een veel ondiepere fundering en zal derhalve de bodem niet of nauwelijks hebben verstoord.

Op basis van deze gegevens, en dan met name de verploeging van het oorspronkelijke bodemprofiel, wordt aan het plangebied een lage tot middelhoge verwachting toegekend voor vuursteenvindplaatsen uit de steentijd. Voor archeologische waarden uit het neolithicum tot en met de volle middeleeuwen (nederzettingsresten, graven e.d.) geldt een hoge verwachting. Daarnaast geldt voor het zuidelijke deel, dat in het oude dorpslint van Wijbosch ligt, nog een hoge verwachting voor archeologische waarden uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd (zie figuur 2.6). In het noordelijke deel kunnen uit

³⁹ Mondelinge mededeling dhr. Van Kaathoven (Heemkundekring Schijndel) 22 januari 2015.

deze periode aan landbouw gerelateerde sporen (greppels, hopstaken, e.d.) aanwezig zijn. Voor de locatie van de kerk en het dorps huis geldt een lage verwachting vanwege de verwachte versterking, terwijl de verwachting ter hoogte van de pastorie is bijgesteld naar middelhoog.

Figuur 2.6 Specifieke archeologische verwachting voor het plangebied.

3 Inventariserend veldonderzoek

3.1 Werkwijze

Het inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd op basis van de resultaten van het bureauonderzoek. Hierbij is de tijdens het bureauonderzoek opgestelde archeologische verwachting in het veld getoetst. Bij het inventariserend veldonderzoek (verkennende fase) is het plangebied Kerkstraat te Wijbosch onderzocht op de geomorfologische, geologische en bodemkundige karakteristieken. Ook geeft het booronderzoek informatie over de intactheid van de bodem en daarmee informatie over de gaafheid van een eventuele archeologische vindplaats.

In het plangebied zijn zeven boringen uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boringen zijn vanwege de beperkende omstandigheden in de vorm van verharding en bebouwing niet in een vast grid geplaatst, maar zo goed mogelijk over het plangebied verdeeld. De boringen zijn uitgevoerd tot minimaal 25 cm in de onverstoorde C-horizont tot minimaal 100 cm en maximaal 160 cm –mv. Eén boring stuitte voordat de onverstoorde C-horizont was bereikt. De locaties van de boringen zijn ingemeten met behulp van een GPS. De hoogteligging ten opzichte van NAP is uit het Actueel Hoogtebestand Nederland gehaald.⁴⁰

Hoewel het verkennende onderzoek niet specifiek is gericht op het opsporen van archeologische indicatoren is wel op de aanwezigheid daarvan gelet. De bodemlagen zijn verbrokkeld en geïnspecteerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren. Archeologische indicatoren (bv. aardewerk, huttenleem, vuursteen, metaal, houtskool en al dan niet verbrand bot) kunnen een aanwijzing zijn voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats ter plaatse of in de nabijheid van de boring met indicator. De bodemlagen zijn lithologisch⁴¹ en bodemkundig⁴² beschreven.

Het veldonderzoek heeft plaatsgevonden op 27 januari 2015. In navolgende paragrafen worden de resultaten van het veldonderzoek beschreven. De locaties van de boringen staan weergegeven op de boorpuntenkaart (figuur 3.1). De maaiveldhoogte (in meters t.o.v. NAP) is per boring vermeld in de boorstaten (bijlage 2).

⁴⁰ AHN 2011.

⁴¹ Bosch 2007.

⁴² De Bakker en Schelling 1989.

Figuur 3.1 Boorpuntenkaart

3.2 Veldwaarnemingen

Het plangebied was grotendeels in gebruik als tuin of plantsoen met bebouwing. Door de aanwezige begroeiing en verharding waren aan het oppervlak geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologisch waarden zichtbaar.

Figuur 3.2 Zicht op de kerk in het zuidoostelijke deel van het plangebied (links) en de tuin in het noordwestelijke deel van het plangebied (rechts, foto: C. Kalisvaart).

3.3 Verkennend booronderzoek

3.3.1 Lithologie en bodemopbouw

De bodem in het plangebied wordt gekenmerkt door een 50 tot 125 cm dikke humeuze bovengrond, waarvan de dikte in noordelijke richting afneemt. De bovenste 85 cm van dit pakket is in het zuidoostelijke deel van het plangebied (boringen 1 t/m 5) zeer heterogeen (donkergeelgrijs, zwartgrijs gevlekt) en bestaat vermoedelijk uit (sub)recent opgebracht materiaal. Hieronder bevindt zich een 40 cm dik, matig humeus, donker(zwart)grijs zand, dat is geïnterpreteerd als het restant van het oorspronkelijke cultuurdek. Ter hoogte van boring 2 en 3 bevat dit cultuurdek veel zacht baksteen. In boring 4 is de basis sterk humeus en bevatte plantenresten. Mogelijk is dit de rand van een gedempte sloot, die op de kaart uit het begin van de negentiende eeuw te zien is.

In de boringen 6 en 7 bestaat de humeuze bovengrond uit een 50 tot 75 cm dikke, matig humeuze, donkergrijs zand. In boring 5 bevindt zich aan de basis nog een 10 cm dikke, matig humeuze, donkerbruingrijze laag.

In het centrale deel van het plangebied (boringen 5 en 6) bevindt zich direct onder de humeuze bovengrond en podzolprofiel. De E-horizont en in boring 6 de Bhs-horizont, is in de basis van het esdek opgenomen. Hieronder bevindt zich een 5 tot 20 cm dikke bruingele tot geelbruine B(C)-horizont, die geleidelijk overgaat in de lichtgele C-horizont.

In de meeste boringen (boring 2 t/m 4 en 7) is direct onder de humeuze bovengrond de C-horizont aangetroffen. De overgang is in boring 2 geleidelijk, terwijl in de boringen 3, 4 en 7 sprake is van een scherpe overgang. De C-horizont bestaat uit lichtgeel, zwak tot matig siltig, zeer tot matig fijn, matig goed gesorteerd zand, dat is geïnterpreteerd als (plaatselijk verspoeld) dekzand. Dieper werd vaak sterk tot uiterst siltig, zeer fijn zand en sterk zandige leem aangetroffen, dat behoort tot de fluvioperiglaciale afzettingen. De C-horizont bevatte oxidatievlekken en, in het noordwestelijke deel ijzerconcreties.

Boring 1 stuikte op een diepte van 50 cm –mv op vermoedelijk funderingen of puin.

3.3.2 Archeologische indicatoren

Bij controle van het opgeboorde materiaal is in het zuidelijke deel van het plangebied (boringen 1 t/m 4) in het cultuurdek bijmenging van verbrande leem, (zachte) baksteen, mortel e.d. aangetroffen. De aanwezigheid van dergelijk materiaal is te relateren aan de oude bebouwing die al vóór het begin van de negentiende eeuw aanwezig was in het plangebied. Boring 1 stuikte op (vermoedelijk) baksteen. Mogelijk zijn dat de funderingsresten van de oude kerk.

Er is geen dateerbaar materiaal aangetroffen, zoals aardewerk. Gezien de veldmethode (verkennende boringen met een diameter van 7 cm), waarbij de kans op het aantreffen van archeologische indicatoren zeer klein is, was dit ook niet de verwachting.

3.4 Archeologische interpretatie

Uit de boringen blijkt dat het plangebied ligt op de overgang van een dekzandrug naar een lager gelegen dekzandvlakte. In dit gebied is een veldpodzol ontstaan. Als gevolg van verploeging is de top van de veldpodzol na

verloop van tijd in de bouwvoor opgenomen. In de loop van vermoedelijk de nieuwe tijd is het zuidelijke deel van het plangebied bebouwd geraakt. Als gevolg van het eeuwenlange gebruik als erf is het natuurlijke bodemprofiel tot in de top van de C-horizont afgetopt (scherpe overgang) en is puin in het gebied terecht gekomen. Vermoedelijk is het gebied met name vanaf het einde van de negentiende eeuw opgehoogd (circa 70 cm) voor de bouw van de kerk en het dorps huis. De oorspronkelijke bodem is door de ophoging in het noordelijke deel buiten het bereik van versturende activiteiten komen te liggen, waardoor hier de natuurlijke bodem nog intact is. Het noordwestelijke deel van het plangebied is niet opgehoogd, waardoor de bodem hier door bijvoorbeeld de aanleg van een tennisbaan tot in de top van de C-horizont is verstoord. Er zijn echter geen aanwijzingen voor zeer diepe verstoringen, waardoor naar verwachting het archeologisch sporenniveau nog grotendeels intact zal zijn.

4 Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het Plan van Aanpak⁴³:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

In het plangebied zijn tot op heden geen archeologische waarden bekend. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische vondsten en sporen aangetroffen, die dateren uit de steentijd en de periode vanaf de Romeinse tijd. Bekend is dat het plangebied in ieder geval vanaf het midden van de achttiende eeuw bebouwd was.

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

In plangebied wordt een matig tot dik plaggendek verwacht waaronder al dan niet nog een restant van een podzolprofiel voorkomt (laarpodzol en/of hoge zwarte enkeerdgrond). Vermoedelijk is het gebied vanaf de late negentiende eeuw met de bouw van de kerk en de pastorie nog extra opgehoogd. Als gevolg van het eeuwenlange gebruik als bouwland en erf zal de natuurlijke bodem met name in het zuidelijke deel van het plangebied in het cultuurdek zijn opgenomen. Als gevolg van de twintigste-eeuwse bebouwing zal de bodem plaatselijk dieper verstoord zijn. Dit geldt met name voor de kerk en de pastorie.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?

Op basis van deze gegevens is aan het plangebied een lage tot middelhoge verwachting toegekend voor vuursteenvindplaatsen uit de steentijd. Voor archeologische waarden uit het neolithicum tot en met de volle middeleeuwen (nederzettingsresten, graven e.d.) geldt een hoge verwachting. Daarnaast geldt voor het zuidelijke deel, dat in het oude dorpslint van Wijbosch ligt, nog een hoge verwachting voor archeologische waarden uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. In het noordelijke deel kunnen uit deze periode aan landbouw gerelateerde sporen (greppels, hopstaken, e.d.) aanwezig zijn.

Hoe is de bodemopbouw en is deze nog intact?

Uit het veldonderzoek blijkt dat zich in het plangebied een 50 tot 125 cm dik antropogeen dek bevindt, dat deels bestaat uit een plaggendek en deels uit een subrecent ophoogpakket. In het zuidelijke deel van het plangebied is de natuurlijke bodem geheel in het cultuurdek opgenomen. In het noordelijke deel is het natuurlijke bodemprofiel nog (deels) intact. Er zijn geen aanwijzingen voor diepe bodemverstoringen.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het veldonderzoek geeft geen aanleiding om de archeologische verwachting uit het bureauonderzoek aan te passen. Voor het plangebied blijft een lage tot

⁴³ Bergman & De Bondt 2015.

middelhoge verwachting bestaan voor de steentijd, een hoge verwachting voor het neolithicum tot en met de volle middeleeuwen en voor het zuidelijke deel een hoge verwachting voor de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Als gevolg van de geplande nieuwbouw zal de bodem tot minimaal in de top van de draagkrachtige laag (meestal C-horizont) en minimaal 70 à 80 cm –mv worden verstoord. Daarnaast zal plaatselijk ook door de aanleg van kabels en leidingen en de inrichting van het gebied verstoring plaatsvinden. Hierdoor zal het archeologisch niveau ter hoogte van de nieuwbouw (circa 1430 m² verspreid over het plangebied) geheel worden vernietigd.

Derhalve wordt geadviseerd een vervolgonderzoek uit te voeren om de archeologische verwachting te toetsen en aan te vullen. Gezien de aanwezigheid van een historisch erf vormt een proefsleuvenonderzoek hiervoor de meest geëigende vorm. Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek dienen de eisen waaraan het onderzoek dient te voldoen te worden vastgelegd in een Programma van Eisen (PvE). Om verstoring van het archeologisch sporenniveau te voorkomen wordt tevens geadviseerd om de huidige bebouwing uitsluitend bovengronds te slopen.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Schijndel) en leidt tot een selectiebesluit. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemversturende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten.

5 Geraadpleegde bronnen

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*. Staring Centrum, Wageningen.

Beijers, H. (eindred.), 2003. *Het Schijndelse Landschap. Cultuurhistorische notities rond bodemarchief, landschapsontwikkelingen en historische perceelsnamen*. Heemkundekring en gemeente Schijndel.

Benerink, G.M.H. & H.H.J. Uleners, 2011. *Archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen Plangebied Dorpscentrum Wijbosch, Wijbosch, gemeente Schijndel*. SOB Research, Heinenoord.

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie. (Fysische geografie van Nederland)*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Bergman, W. & De Bondt, 2015. *Onderzoeksvoorstel – Plan van Aanpak. Archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek (verkennde fase). Plangebied Kerkstraat te Wijbosch*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Berkvens, R., 2013. *Schijndels erfgoed. Toelichting op de erfgoedkaart van de gemeente Schijndel*. SRE Milieudienst, Eindhoven.

Bisschops, J.H., J.P. Broertjes & W. Dobma, 1985. *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000. Blad Eindhoven West (51W)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Boer, E.A.M. de, 2013. *Gemeente Schijndel. Plangebied Schoolstraat/Wijboscheweg te Wijbosch. Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek (verkennde fase). BAAC Rapport V-12.0415*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Bosch, J.H.A., 2007. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode*. TNO, Utrecht.

Buitenhuis, A. et al., 1991. *Geomorfologische gesteldheid van Midden en Oost Noord-Brabant. Rapport 121*. Staring Centrum, Wageningen.

Gemeente Schijndel, 2013. *Gemeente Schijndel. Bestemmingsplan Kom Schijndel*. Te raadplegen via <http://www.ruimtelijkeplannen.nl>.

Louwe, E. H.J. Pierik & W.J. Werheijm, 2012. *Plangebied Huize St. Barbara te Wijbosch, gemeente Schijndel. Een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) door middel van karterend booronderzoek. Rapportnummer V989*. Vestigia BV, Amersfoort.

SIKB, 2013. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.3*. Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer, Gouda.

Spek, T., 2004. *Het Drentse esdorpenlandschap. Een historisch geografische studie*. Matrijs, Utrecht.

Stiboka, 1976. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 45 Oost 's-Hertogenbosch en 46 West – 46 Oost Vierlingsbeek*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Teunissen van Manen, T.C., 1985. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 50 Oost Tilburg en 51 West Eindhoven*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Voeten, D.F.A.E., 2012. *Gemeente Schijndel. Plangebied Schoolstraat te Wijbosch. Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek (verkenkende fase). BAAC Rapport V-11.0411*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Geraadpleegde kaarten

AHN 2. Actueel Hoogtebestand Nederland 2. Verkregen via www.ahn.nl, 19 januari 2015.

ANWB, 2004. *Topografische atlas Noord-Brabant 1:25.000*. ANWB, Den Haag

Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Kaartblad 45 Oost 's-Hertogenbosch. 1976. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Bonneblad, kaartblad 609 's-Hertogenbosch, 1899, 1916 en 1928. Te raadplegen via <http://watwaswaar.nl>.

Bouwtekening, 1950. *Ontwerp K. Kerk te Wijbos*. Aangeleverd door Abeco.

Caspers, T. & H. Stam, 2008. *Historische topografische Atlas Noord-Brabant ±1836-1843 schaal 1:25.000*. Uitgeverij Nieuwland, Tilburg.

Dienst van het kadaster en de openbare registers, 2015. Apeldoorn.

Geologische overzichtskaart van Nederland, 2010. NITG-TNO. Te raadplegen via <http://www.dinoloket.nl/>.

Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000. Kaartblad 45 's-Hertogenbosch. 1983. Stichting voor Bodemkartering / Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.

Kadasterkaart (minuutplan en OAT), 1811-1832. Kaartblad Schijndel, sectie E Wei-Bosch, blad 2, te raadplegen via <http://watwaswaar.nl>.

Ontgrondingen 1950-1998. 2007. Provincie Noord-Brabant.

Topografische kaart van Nederland 1:25.000. 45G, 1956, 1967, 1978 en 1988. Te raadplegen via <http://watwaswaar.nl>.

Weijer, J.F. van de, 1756. *[Tiendkaart van Schijndel: Het Wijbosch]*. Te raadplegen via <http://heemkundekringschijndel.nl>.

Geraadpleegde websites

ARCHIS II, archeologisch registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, <http://archis2.archis.nl>, 19 januari 2015.

BAG-viewer, <http://bagviewer.geodan.nl>, 19 januari 2015.

Bing Maps Nederland, <http://www.bing.com/maps/>, 19 januari 2015.

Rkkerkenschijndel, *Kerklocatie H. Servatius, Wijbosch*, <http://www.rkkerkenschijndel.nl/>, 19 januari 2015.

Overige bronnen

Mondelinge mededeling dhr. G. van Kaathoven (**Heemkundekring Schijndel**), 22 januari 2015.

Bijlage 1

Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 1: Geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom (jr) 0 = 1950 n. Chr.	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie					
11.650	Kwartair	Laat	Holoceen (warme periode)			1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)		Formatie van Boxtel (eolisch en lokaal terrestrisch)	Formatie van Beegden (Maas)		
12.850			Pleistoceen	Laat	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	Formatie van Kreftenheye (Rijn)				
13.900							Allerød (warm)					
14.030							Vroege Dryas (koud)					
14.640							Bølling (warm)					
30.000							Laat-Pleniglaciaal (zeer koud)					
60.000						Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Midden-Pleniglaciaal (koud)	3				
75.000							Vroeg-Pleniglaciaal (zeer koud)	4				
117.000							Vroeg-Weichselien (gematigd koud)					5a
												5b
												5c
						5d						
130.000					Eemien (warme periode)	5e	Eem Formatie (marien, lagunair en lacustrien)					
			Midden	Midden	Saalien (ijstijd)	6-10	Formatie van Urk (Rijn)	Formatie van Drente (Glaciaal)				
370.000								Formatie van Peelo (Glaciaal)				
410.000	Holsteinien (warme periode)	11										
475.000	Elsterien (ijstijd)	12										
850.000	Cromerien (warme periode)	13-22						Formatie van Sterksel (Rijn)				
2.600.000	Vroeg	Vroeg	Pre-Cromerien	23-104	Formatie van Stamproy (eolisch en lokaal terrestrisch)							

Chrono-, zuurstofisotopen- en lithostratigrafie voor Noordwest-Europa naar De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Berendsen (2008) en Cohen *et al.* (2009). Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2008). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Ouderdom (kal. jaren BP ¹)	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)	
450	1250	Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)	Loofbos, waarbij eik en els overheersen; haagbeuk vanaf Vb1 (>1%); vanaf Vb2 veel cultuurplanten (rogge, boekweit, korenbloem)	nieuwe tijd (1500-heden)	
1150						Vb2	middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)
1500						Vb1	Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)
1962	Va						ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)
2750	2900		Midden	Subboreaal (koeler Droger)	Loofbos. Eik, els en hazelaar overheersen; beuk vanaf IVb >1% en grotere invloed landbouw (granen)	bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)	
3050						IVb	neolithicum (5300 – 2000 v. Chr.)
3950	5000		III	Atlanticum (warm Vochtig)	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)	
5700							IVa
7250							8000
8700	I						
10.250	9000	Vroeg	Preboreaal (warmer)	Eerst berk en later overheerst de den	laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)		
10.750							
11.650	10.150	Laat-Pleistoceen	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	Parklandschap (subarctisch)	
12.850	10.950			Allerød	LW II	Dennen- en berkenbossen	
13.900	11.900			Vroege Dryas	LW I	Open parklandschap	
14.030	12.100			Bølling		Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen	
14.640	12.450		Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)		Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra		
35.000 (v. Chr.)	¹⁴ C-methode loopt tot 43.000 jaar BP	Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)					Perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap
75.000			Eemien (warme periode)	Loofbos			
117.000		Saalien (ijstijd)			Maximale ijsuitbreiding Scandinavische ijskap tussen 200.000 en 130.000 jaar BP		
130.000			Midden-Pleistoceen				
300.000 (v. Chr.)						vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)	

¹ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.

Bijlage 2

Boorbeschrijvingen

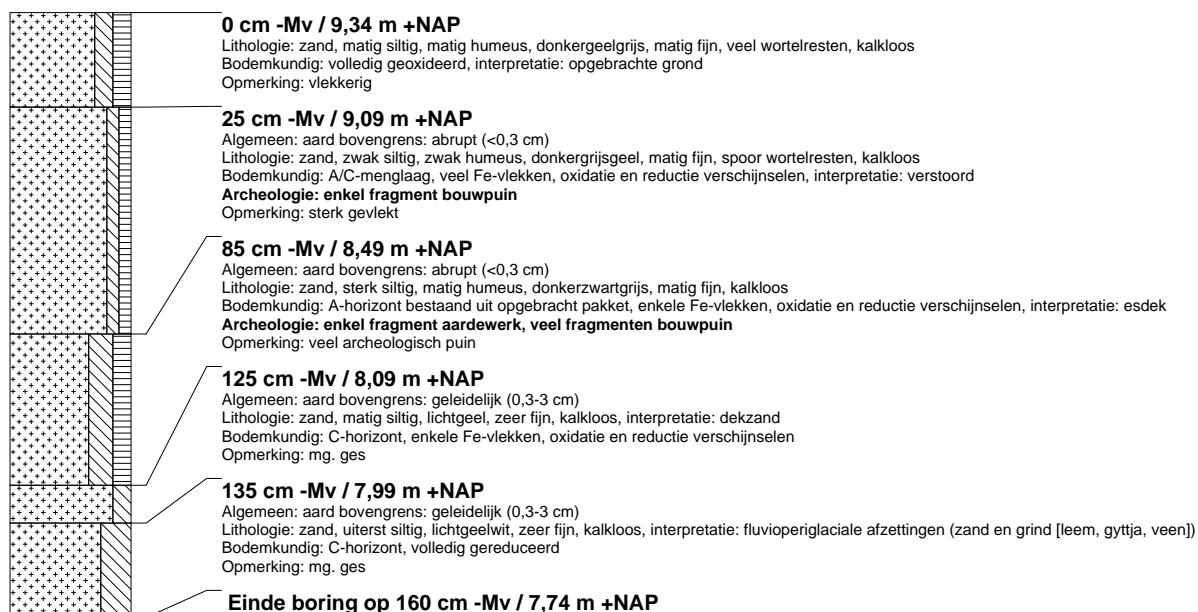
boring: 15012-1

beschrijver: CK, datum: 27-1-2015, X: 160.324, Y: 403.295, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 45G, hoogte: 9,54, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Schijndel, plaatsnaam: Wijbosch, opdrachtgever: Abeco, uitvoerder: BAAC bv

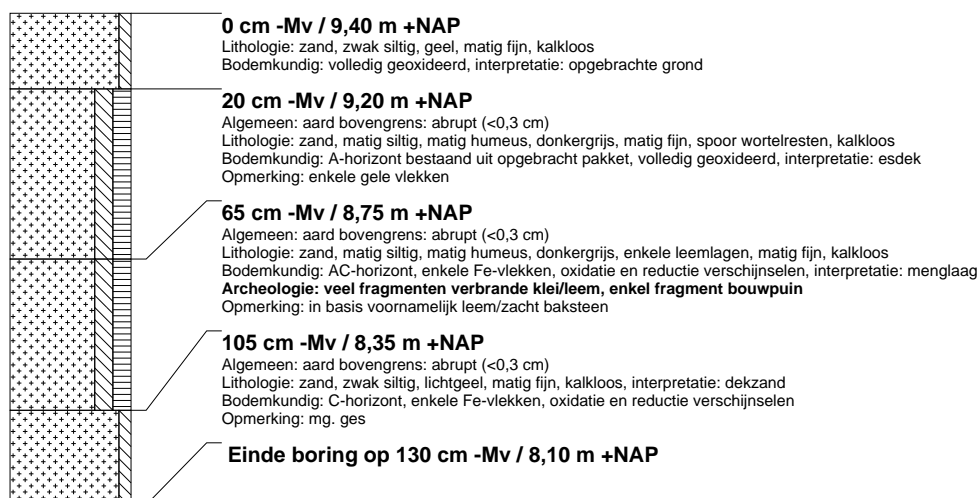
boring: 15012-2

beschrijver: CK, datum: 27-1-2015, X: 160.291, Y: 403.269, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 45G, hoogte: 9,34, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Schijndel, plaatsnaam: Wijbosch, opdrachtgever: Abeco, uitvoerder: BAAC bv

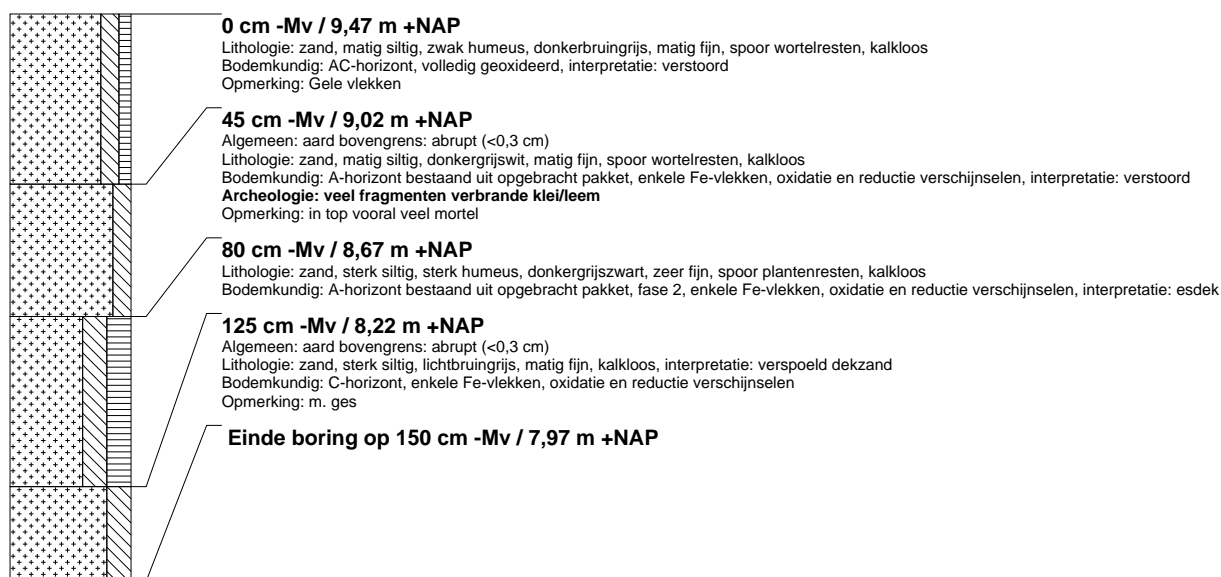
boring: 15012-3

beschrijver: CK, datum: 27-1-2015, X: 160.252, Y: 403.275, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 45G, hoogte: 9,40, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Schijndel, plaatsnaam: Wijbosch, opdrachtgever: Abeco, uitvoerder: BAAC bv

boring: 15012-4

beschrijver: CK, datum: 27-1-2015, X: 160.285, Y: 403.303, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 45G, hoogte: 9,47, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Schijndel, plaatsnaam: Wijbosch, opdrachtgever: Abeco, uitvoerder: BAAC bv

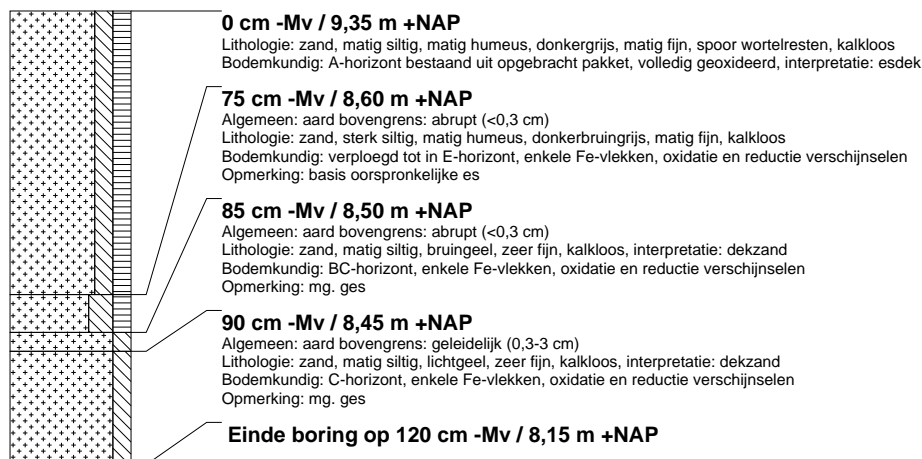
boring: 15012-5

beschrijver: CK, datum: 27-1-2015, X: 160.293, Y: 403.341, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 45G, hoogte: 9,61, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Schijndel, plaatsnaam: Wijbosch, opdrachtgever: Abeco, uitvoerder: BAAC bv

boring: 15012-6

beschrijver: CK, datum: 27-1-2015, X: 160.254, Y: 403.324, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 45G, hoogte: 9,35, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Schijndel, plaatsnaam: Wijbosch, opdrachtgever: Abeco, uitvoerder: BAAC bv

boring: 15012-7

beschrijver: CK, datum: 27-1-2015, X: 160.226, Y: 403.343, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 45G, hoogte: 9,06, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: tuin, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Schijndel, plaatsnaam: Wijbosch, opdrachtgever: Abeco, uitvoerder: BAAC bv

